
MEZINÁBOŽENSKÝ DIALOG

**se zřetelem
k tzv. abrahámovským náboženstvím**

Editoři: Karel Floss, Pavel Hošek, Ivan Štampach, Zdeněk Vojtříšek.
Recenzenti: Karel Skalický, Vladimír Šiler.

Publikace je součástí řešení grantového projektu GA ČR 401/06/1774
„Přínos W. C. Smithe pro teorii a praxi dialogu monoteistických náboženství
v ČR“, řešeného v rámci činnosti Společnosti pro studium sekt a nových ná-
boženských směrů, Husníkova 2075, 158 00 Praha 13, <http://www.sekty.cz>.

Na obálce je použita malba Andrea del Sarto „Abraháмова oběť“ (kol. 1529).

© Společnost pro studium sekt a nových náboženských směrů, 2007
ISBN 978-80-86779-06-5

OBSAH

Předmluva	.....	7
Karel Floss:	Wilfred Cantwell Smith a vývoj ekumenických iniciativ Hanse Künga	 9
Ivan Štampach:	Náboženství v singuláru a plurálu	 21
Pavel Hošek:	Towards a dialogical „global theology“: Wolfhart Pannenberg and Wilfred Cantwell Smith	 29
Zdeněk Vojtíšek:	Podněty W. C. Smithe pro praxi mezináboženského dialogu	 47
Tomáš Halík:	K filozofickým a teologickým předpokladům mezináboženského dialogu	 59
Vít Machálek:	Papež Benedikt XVI. a křesťansko-muslimský dialog	 71
Miloš Mrázek:	Smithův pluralismus v kritice Harolda A. Netlanda a Alvina Plantingy	 83
Martin Klapetek:	Postoj muslimských organizací v Německu k dialogu s křesťany	 93
Martin Dojčár:	Dialóg spiritualít: Spoločné znaky mystickej kontemplácie v mystike „Oblaku nevedenia“ a v advaite Ramanu Maharšiho	 101
O autorech	.....	109

PODNĚTY W. C. SMITHE

PRO PRAXI

MEZINÁBOŽENSKÉHO DIALOGU

Zdeněk Vojtíšek

Wilfred Cantwell Smith bývá nejjednodušeji představován jako zakladatel a představitel tzv. personalistické religionistiky, tedy religionistického přístupu, který kvůli studiu faktů určité duchovní tradice nepomíjí zájem o její nositele. „Studium náboženství je studiem osob,“¹ říká Smith opakovaně a na jednom z těchto míst vysvětluje: „Abychom rozuměli buddhistům, nesmíme hledět na něco, co se nazývá ‘buddhismus’. Musíme spíše hledět na svět očima buddhisty, jak je to jenom možné. Tato schopnost může být rozvinuta tím, že se seznámíme s buddhistickými naukami, buddhistickými písmy, buddhistickým uměním, buddhistickou praxí, buddhistickou historií, jazyky buddhistů a se vším ostatním. Ale to je přinejlepším jenom první krok (...) Víra buddhistů neleží ve faktech buddhistické tradice: leží v lidském srdci, je tím, co tato tradice znamená pro lidi, tím, co pro ně ve světle této tradice znamená vesmír.“²

Z tohoto přístupu, který bere velmi vážně vlastní pojetí nositelů určité duchovní tradice, vyplývá Smithovo zaujetí pro dialog. Dialog s těmi, kdo duchovní tradici aktuálně žijí, je podle něj metodou každé z věd o člověku.³ Tato metoda, nazvaná „společné kritické sebeuvědomění“⁴ zahrnuje též

---

1 „The study of religions is the study of persons,...“ - SMITH, Wilfred Cantwell, *Towards a World Theology. Faith and the Comparative History of Religion*, The Westminster Press 1981, str. 48.

2 „To understand the faith of Buddhists, one must not look at something called ‘Buddhism’. Rather, one must look at the world, so far as possible through Buddhist eyes. One’s ability to do this may be enhanced by familiarising oneself with Buddhist doctrines, Buddhist scriptures, Buddhist practices, Buddhist history, Buddhists’ languages, and all the rest. Yet this is at best only a first step (...) The faith of Buddhists does not lie in the data of the Buddhist tradition: it lies in the human heart; is what the tradition means to people; is what the universe means to them, in the light of that tradition.“ - Tamtéž, str. 47.

3 „Humane sciences“, viz tamtéž, kapitola „Self-consciousness as the Mode of Humane Sciences“, str. 56-80.

požadavek, aby každá výpověď o člověku byla verifikována souhlasem jak osoby, které se výrok týká, tak jejím kritickým pozorovatelem.⁵ „Žádný výrok pozorovatele o skupině osob není platný,“ tvrdí Smith, „pokud si ho tyto osoby nemohou přivlastnit.“⁶ Tento požadavek může na první poslech znít naivně, ale Smith ho ve své religionistické práci celá desetiletí poměrně snadno splňoval tím, že na svá pracoviště zval vzdělané zástupce tradic, o nichž pronášel odborná tvrzení.⁷

Smithova personalizace religionistiky se ale nevztahuje jenom k objektu zkoumání a k nutnosti dialogu s ním, ale také k subjektu - k religionistovi samotnému. Ten se nemůže schovat za odtaziť intelektuální výpovědi, ale musí vstoupit do dialogu celou osobností, tedy svou vírou, svou životní orientací a zaujetím. Mezi osobní vírou religionisty a porozuměním náboženskému životu je podle Smithe těsný vztah: „...mezináboženské porozumění,“ říká, „není pouhou intelektuální nebo akademickou nebo 'objektivní' otázkou; je to také náboženskou otázkou. Tázat se po víře jiných lidí znamená současně vznášet důležité otázky nad vlastní vírou.“⁸

Smithovo pojetí religionistiky, které personalizuje objekt zkoumání, metodologicky využívá dialog a personalizuje i badatelský subjekt, nemohlo zůstat bez vlivu na teoretickou diskusi o mezináboženském dialogu ani na jeho praktické provádění. V následujících odstavcích se soustředíme na to druhé - na

4 „Corporate critical self- consciousness“. Smith tuto metodu popisuje takto: „By 'corporate critical self- consciousness' I mean that critical, rational, inductive self- consciousness by which a community of persons - constituted at a minimum by two persons, the one being studied and the one studying, but ideally of the whole human race - is aware of any given particular human condition or action as a condition or action of itself as a community, yet of one part but not of the whole of itself; and is aware of it as it is experienced and understood simultaneously both subjectively (personally, existentially) and objectively (externally, critically, analytically; as one used to say, scientifically).“ - Tamtéž, str. 59-60.

5 „No statement involving persons is valid (...) unless theoretically its validity can be verified both by persons involved and by critical observers not involved.“ - Tamtéž, str. 60.

6 „... no observer's statement about a group of persons is valid that cannot be appropriated by those persons.“ - SMITH, W. C., *Towards a World Theology*, str. 97.

7 HOŠEK, Pavel, Mezi teologií a religionistikou: věda o náboženství v pojetí Wilfreda Cantwella Smithe, *Teologická reflexe* 13 (1), 2007, str. 51.

8 „... interreligious understanding is not merely an intellectual or academic or 'objective' question; it is also a religious question. To ask about other men's faith is in itself to raise important issues about one's own.“ - SMITH, Wilfred Cantwell, *Faith of Other Men*, (první vydání 1963), Harper Torchbooks 1972, str. 82.

praxi mezináboženského dialogu a na podněty, které pro něj mohou ze Smithova pojetí vyplynout. Vybíráme tři podněty, které považujeme za nejvíce zřejmé a základní.

I.

Nezpochybnitelným přínosem W. C. Smithe pro religionistiku je jeho rozbor konceptu „náboženství“ (*religion*) jako generického pojmu, nadřazeného podobně abstraktním konceptům „hinduismu“, „buddhismu“, „křesťanství“ a dalším. Smith si je vědom toho, že sklon západního myšlení ke zpředmětňování (reifikaci) a k vytváření abstraktních idejí pochází již z řeckého myšlení⁹ a dokazuje, že plně se tato tendence projevila v osvícenství.¹⁰ Od této doby se stala nerefektovanou a nezpochybňovanou součástí západního religionistického myšlení a postupně pronikla i do obecného vědomí nejen na Západě, ale dokonce i v jiných civilizačních okruzích. Namísto používání těchto abstraktních konstruktů a vytváření neosobních systémů Smith ovšem navrhuje pojem „náboženství“ i pojmy „buddhismus“, „šintoismus“ a pod. opustit a nahradit je dvojicí osobní víra (*personal faith*)¹¹ a kumulativní tradice (*cumulative tradition*). Kumulativní tradicí myslí „celé množství vnějších objektivních dat, které tvoří historické depozitum dosavadního náboženského života dotyčné komunity“.¹² Průsečíkem těchto dvou pojmů je „živý člověk“.¹³

Pro dialog má toto pojetí zásadní význam v tom, že respektuje skutečnost tohoto „živého člověka“. Neznásilňuje partnera do vlastních představ a abstraktních koncepcí, ale dovoluje k němu přistoupit jako k osobnosti, která má svůj vlastní, individuální duchovní život. Tento duchovní život čerpá z doposud nakumulované tradice a inovuje ji živou vírou, která odpovídá na výzvy tohoto času a tohoto společenského prostoru. Pro kvalitu dialogu je samozřej-

9 SMITH, Wilfred Cantwell, *The Meaning and End of Religion*, (první vydání 1962) Fortress Press 1991, str. 72.

10 Tamtéž, str. 37-41.

11 Na jednom místě Smith charakterizuje osobní víru takto: „It is an orientation of the personality, to oneself, to one's neighbour, to the universe; a total response; a way of seeing whatever one sees and of handling whatever one handles; a capacity to live at more than mundane level; to see, to feel, to act in terms of, a transcendent dimension.“ - SMITH, W. C., *Faith and Belief*, str. 12.

12 SMITH, W. C., *The Meaning and End*, str. 156.

13 Tamtéž.

mě velmi podstatné, že - jak říká Smith - „člověk jedná nikoli s náboženstvími, ale s náboženskými osobami.“¹⁴

Je příznačné, že jednotlivé pojmy „hinduismus“ apod. a jejich systematickou konceptualizaci vytvářeli ti, kdo stáli vně těchto tradic.¹⁵ „Náboženství,“ říká Smith ve svém základním spise, „jako systematická entita tak, jak se vynořila v 17. a 18. století, je polemickým a apologetickým konceptem.“¹⁶ Vstup do mezináboženského dialogu s touto pojmovou výbavou pak může znamenat podvědomé zaujetí odtažitého stanoviska, byť toto stanovisko může být různým způsobem intelektuálně kultivováno. Smithovo zpochybnění této výbavy osvobozuje účastníka dialogu k osobnějším, méně sebeobraněmu přístupu.

Abstraktní pojmová výbava také zvyšuje vzdálenost mezi partnery v dialogu tím, že nevyhnutelně implikuje koncept „jiného náboženství“. „Koncept ‘jiných náboženství’, náboženství jiných lidí,“ říká Smith, „inherentně mění jejich bohy v modly, ve falešná božstva, produkt lidské fantazie.“¹⁷ Zatímco svou vlastní tradici člověk vnímá jako oživenou vírou, neosobní představa „jiného náboženství“ implikuje mrtvé rituální praktiky, ztuhlé mravní kódy a suché spekulativní konstrukce.¹⁸ Smithův koncept komplementárních pojmů „osobní víra“ a „kumulativní tradice“ pomáhá vnímání oživujícího prvku víry v každé duchovní tradici.

Zatímco abstraktní schémata zvyšují hranice mezi jednotlivými žitými tradicemi, koncept „kumulativní tradice“ vybízí k rozpoznání prostupnosti jednotlivých tradic, a tak k přiblížení realitě. Ve skutečnosti totiž jednotlivé tradice v kumulativním procesu absorbovaly řadu motivů jiných tradic, a jsou tedy vzájemně propojeny mnoha vazbami: „každá náboženská tradice na Zemi,“ říká Smith, „se vyvinula v interakci s jinými; nikoli v izolaci v nějakém vodotěsném oddělení“.¹⁹ Smith má dokonce v této souvislosti odvalu mluvit

14 „... fundamentally one has to do not with religions, but with religious persons.“ - Tamtéž, str. 153.

15 Tamtéž, str. 108.

16 „Religion as a systematic entity, as it emerged in the seventeenth and eighteenth centuries, is a concept of polemics and apologetics.“ - Tamtéž, str. 43.

17 „The concept ‘other religions’, religions of other people, inherently turns their gods into idols, into false deities, the product of human phantasy.“ - Tamtéž, str. 140.

18 SMITH, W. C., *Faith and Belief*, str. 130.

19 „... every religious tradition on earth has in fact developed in interaction with the others; not in isolation, in some watertight compartment.“ - SMITH, W. C., *Towards a World Theology*, str. 15.

o jedné, komplexní světové historii náboženství (rozumí se náboženství v jednotném čísle), na níž všichni - aniž bychom si to uvědomovali - participujeme.²⁰

Neosobní intelektuální schematizace, kterou Smith kritizuje, může škodit také tím, že duchovní život redukuje na intelektuální výkon, vhodný k posuzování spekulativní myslí.²¹ Jak hluboko vstoupila od poloviny 18. století tato koncepce do západního myšlení, ukazuje obvyklá otázka, jíž si Smith všímá: Pokud se lidé na Západě chtějí dozvědět něco o něčím duchovním životě, obvykle se ptají: Čemu věří? „Jako kdyby,“ pokračuje Smith, „toto byla základní, nebo dokonce nejzákladnější otázka.“²² Naproti tomu Smithovo nahrazení abstraktních kategorií zájmem o osobní víru inspiruje k rozpoznání toho, že duchovní život partnera v dialogu je bohatý a komplexní, nikoli zploštěný do intelektuálního schématu. To samozřejmě vede k větší úctě k partnerovi a k respektu před tradicí, jíž je tento jeho bohatý vnitřní kosmos vyživován.

II.

Dalším Smithovým přínosem k metodologii religionistiky je jeho požadavek vcítit se do toho, kdo je objektem religionistického bádání. Smith odmítá neosobní metody, přejímané z přírodních věd,²³ a tvrdí, že „veškeré seriózní studium člověka jako určité osoby je studiem předmětů, které není možné pozorovat přímo. Myšlenky, ideály, vztahy věrnosti, touhy, láska, víra, zoufalství nemohou být pozorovány přímo, ale jejich role v lidské historii nicméně není vedlejší ani není jejich studium méně oprávněné. Odpovídajícím studiem lidstva je usuzování.“²⁴

20 Tamtéž, str. 20.

21 SMITH, W. C., *The Meaning and End*, str. 40.

22 „... as though this were a basic, even *the* basic, question.“ - Tamtéž.

23 „It is the ideal of a natural scientist to construct statements whose meaning and whose truth will both be independent on the person who makes them. This is admirable in discourse about what is impersonal; but one commits a massive blunder, radically failing to recognize what it is with which one is confronted, if one would apply so inappropriate an ideal to the realm of human affairs.“ - SMITH, W. C., *The Meaning and End*, str. 182.

24 „All serious study of man as personal is a study of matters not directly observable. Ideas, ideals, loyalties, passions, aspirations, love, faith, despair, cannot be directly observed, but their role in human history is none the less consequential for that, nor the study of them less legitimate. The proper study of mankind is by inference.“ - Tamtéž, str. 187-188.

Správné usuzování je podle Smithe umožněno tím, co nazývá „imaginativním vcítěním“.²⁵ Říká: „Vykonáváním imaginativního vcítění, vycvičeného intelektuální přísností a kontrolovaného vypracovanými postupy, a navíc znovu prověřovaného důraznou kritikou, není nemožné usuzovat, co se děje v mysli a srdci jiného člověka.“²⁶ Ke studiu je tedy třeba - jak říká Smith v pozdějším díle - schopnost interpretace, imaginace, vhledu, citlivého vnímání, lidského vcíťování, pokory a celé řady lidských vlastností. Ocitnout se imaginativně v kůži těch druhých je v principu možné, protože jak pozorovatel tak objekt pozorování jsou osobami.²⁷

Metoda imaginativního vcítění povzbuzuje v mezináboženském dialogu snahu překonávat rozdíl mezi tím, kdo je uvnitř určité duchovní tradice, a tím, kdo stojí vně. Tento rozdíl (a také možnosti jeho překonání) vynikne zvláště v případě náboženských symbolů. Symboly nemohou být studovány objektivně, neboť - jak říká Smith - „žádný symbol není symbolem objektivně, v sobě a kvůli sobě, ale stává se symbolem ve vědomí určitých osob.“²⁸ A na jiném místě: „Náboženský symbol nemá význam sám v sobě. Například kříž neznamena pro muslima nic a zkoumání jakéhokoli počtu křížů mu nepomůže k tomu, aby se něco dozvěděl o jeho náboženském významu. Můžete naslouchat slabice *óm*, až budete modří, ale to samo vás nikdy nedovede k tomu, abyste v ní slyšeli to, co v ní slyší hinduista. Člověk se musí snažit odhalit, co hinduista slyší v ní, anebo lépe: co slyší skrze ni.“²⁹ Porozumět symbolu tak vyžaduje nejen tento symbol znát, ale také imaginativním vcítěním porozumět tomu, co tento symbol znamená pro život jednotlivých lidí. (A samozřejmě

25 „Imaginative sympathy.“

26 „By the exercise of imaginative sympathy, disciplined by intellectual rigour and checked by elaborate procedures, cross-checked by vigorous criticism, it is not impossible to infer what goes on in another's mind and heart.“ - SMITH, W. C., *The Meaning and End*, str. 188.

27 SMITH, W. C., *Towards a World Theology*, str. 68.

28 „No object is objectively a symbol, in and of itself: an object becomes a symbol in the consciousness of certain persons.“ - Tamtéž, str. 63.

29 „A religious symbol does not, then, have its meaning in itself. A cross, for instance, means nothing to a Muslim; and no amount of examining crosses will help him to learn its religious significance. You can listen to the syllable *OM* until you are blue in the face, but that will never in itself lead you to hear in it what the Hindu hears. One must try to discover what the Hindu hears in it: or better, hears through it.“ - SMITH, Wilfred Cantwell, *Questions of Religious Truth*, Charles Scribner's Sons 1967, str. 16-17.

také pochopit, že toto se může lišit od člověka k člověku.) „A dokonce,“ připomíná Smith, „není to jednoduše jenom to, co tento symbol znamená pro jednotlivé osoby, ale co život znamená, co vesmír znamená ve světle tohoto symbolu.“³⁰

Příkladem, který se pro účely mezináboženského dialogu zdá zvláště vhodný, může být četba Koránu. Smith říká: „Muslimové nečtou Korán a nedojdou k závěru, že je božský, ale věří, že je božský, a proto ho čtou. V tom je veliký rozdíl. Vybízím křesťany nebo sekulární studenty, aby přistupovali v tomto duchu, pokud mu chtějí porozumět jako náboženskému dokumentu. Jestliže nemuslim vezme tuto knihu do rukou a projde jí a i když se dokonce bude ptát 'Co je v ní tím, co vede muslimy k předpokladu, že je od Boha?', nesetká se s účinkem, jež vyzařuje. Jestliže ale vezme tuto knihu do rukou a ptá se 'Co by mi tyto výroky sdělovaly, kdybych o nich věřil, že jsou Božím slovem?', pak může daleko skutečněji rozumět tomu, co se po staletí děje v muslimském světě.“³¹

Takové vcítění samozřejmě není pouhou epizodou zjitřeného citu, ale metodou výzkumu a - my můžeme dodat - inspirací k praxi mezináboženského dialogu.

III.

Kromě kritiky pojmu „náboženství“ a vypracování komplementárních pojmů „osobní víra“ a „kumulativní tradice“ a kromě návrhu metody imaginativního vcítění je dalším přínosem W. C. Smithe i jeho precizní práce s pojmem

30 „To understand a symbol (...) is not simply what the symbol itself means to persons, but what life means, what the universe means, in the light of that symbol.“ - SMITH, W. C., *Towards a World Theology*, str. 64.

31 „Muslims do not read the Qur'an and conclude that it is divine; rather, they believe that it is divine, and then they read it. This makes a great deal of difference, and I urge upon Christian or secular students of the Qur'an that if they wish to understand it as a religious document, the must approach it in this spirit. If an outsider picks up the book and goes through it even asking himself, What is there here that has led Muslims to suppose this from God? he will miss the reverberating impact. If, on the other hand, he picks up the book and asks himself, What would these sentences convey to me if I believed them to be God's word? then he can much more effectively understand what has been happening these many centuries in the Muslim world.“ - SMITH, W. C., *Questions of Religious Truth*, str. 49-50.

„víra“ (*faith*).³² Smithova práce na tomto pojmu znamenala přínos nejen pro teologii náboženství a religionistiku, ale i pro psychologii náboženství, neboť psychologům umožňuje pracovat s dobře vymezeným pojmem, jež je možné použít pro popis duchovního života každého člověka.³³ Víra v tomto pojetí patří mezi volní procesy duševního života člověka a stojí blízko pojmům „oddanost“, „nasazení“ nebo „přiložení srdce k něčemu“.³⁴ Víra je, říká Smith, „existenciální závazek jednotlivce vůči tomu, o čem ví, že je závazně dobré nebo pravdivé. Je to oddanost činu v tom smyslu, který člověk rozeznává jako kosmicky platný.“³⁵ Anebo na jiném místě - je to „způsob vidění světa a zacházení s ním, schopnost žít na jiné než světské rovině...“³⁶

Opakem víry v tomto smyslu je nihilismus, jehož současným projevem je podle Smithe odcizení, ztráta identity a nezávaznost. Díky kontrastu nihilismu a víry je možné, aby lidé, patřící k různým duchovním tradicím, rozpoznávali, jak mnoho mají navzájem společného a jak - řečeno se Smithem - „rozdílná od všech z nich je pochmurná pustota moderního nihilismu“.³⁷ Rozdíly mezi duchovními tradicemi samozřejmě přetrvávají, ale v tomto pohledu - pokračuje Smith - „příkopy mezi nimi se zdají být méně strmé a stavba mostů mezi nimi méně riskantní“.³⁸

Od takto existenciálně pojaté víry Smith odlišuje „náboženské přesvědčení“ (*belief*). To je - narozdíl od bytostného postoje víry, k němuž se jednotlivci stále znovu a znovu rozhoduje, - výsledkem kognitivních procesů a vzniká

---

32 Ze Smithových charakteristik pojmu „víra“ viz např. tuto: „It is an orientation of the personality, to oneself, to one's neighbour, to the universe; a total response; a way of seeing whatever one sees and of handling whatever one handles; a capacity to live at more than mundane level; to see, to feel, to act in terms of, a transcendent dimension.“ - SMITH, Wilfred Cantwell, *Faith and Belief: The Difference Between Them*, Oneworld Publications 1998 (první vydání 1979), str. 12.

33 Viz především FOWLER, James W., *Stages of Faith*, Harper & Row, 1981, str. 14.

34 SMITH, W. C., *Faith and Belief*, str. 61 a 76.

35 „... faith is one's existential *engagement* with what one knows to be true or good, obligatory. It is the committing of oneself to act in terms of what one recognizes as cosmically valid.“ - SMITH, W. C., *Towards a World Theology*, str. 119.

36 „... a way of seeing the world and handling it; capacity to live at a more than mundane level...“ - Tamtéž, str. 113-114.

37 „... how different from all of them is the bleakness of the modern nihilist.“ - SMITH, W. C., *Faith and Belief*, str. 132.

38 „... the gulfs seem less wide and the bridges to be constructed less venturesome...“ - Tamtéž, str. 133.

tedy v důsledku aktivity myslí. Je možné - jak Smith tvrdí - mít náboženské přesvědčení, aniž by člověk měl víru.³⁹ Pro praxi mezináboženského dialogu je důležité, že odlišnost náboženských přesvědčení jako výsledek odlišných kognitivních procesů mohou jednotliví účastníci tohoto dialogu alespoň do určité míry překonávat poukazem na víru, kterou ve smyslu nasazení, závazku a transcendentního vědomí, sdílejí. „Je nesporné,“ tvrdí Smith, „že ... víra jiných lidí není od té naší tak odlišná, jak jsme se naučili předpokládat.“⁴⁰

Víra ve Smithově pojetí je totiž „univerzální lidská kvalita“.⁴¹ Je charakteristikou lidského druhu,⁴² víra je v lidském životě normální a normativní⁴³ a nedostatek této víry není „ani tak nenáboženský jako nehumánní.“⁴⁴ Tím ovšem Smith nemyslí, že člověk by byl neodmyslitelně (inherentně) náboženský,⁴⁵ ale spíše že víra je kvalitou života, způsobem, jak uskutečňovat své lidství.⁴⁶ Smith považuje za nesprávný předpoklad moderního západního myšlení, že muži a ženy jsou především lidmi a teprve na druhém místě je k nim z nějakého zvláštního důvodu připojeno jejich náboženství jako jeden z různých bizarních doplňků.⁴⁷ „Muži a ženy nejsou lidmi a pak teprve navíc buddhisty, hinduisty, muslimy, humanistickými racionalisty nebo čímkoli jiným,“ říká v této souvislosti Smith a pokračuje: „Spíše existuje židovský způsob, jak být člověkem, hinduistický způsob, řecký metafyzický způsob či křesťanský způsob téhož.“⁴⁸ - „Různé náboženské systémy světa pak nejsou,“ pokračuje Smith na jiném místě, „ozdobnými dekoracemi, připojenými na lidskou historii jako kuriozity nad standardem lidství. Spíše jsou zásadními pokusy, jak být lidský.“⁴⁹

39 Tamtéž, str. 12.

40 „... other men's faith is not so different from ours as we were brought up to suppose.“ - SMITH, W. C., *Faith of Other Men*, str. 125.

41 „universal human quality“ - SMITH, W. C., *Towards a World Theology*, str. 122, podobně též str. 171.

42 „generically human“ - SMITH, W. C., *Faith and Belief*, str. 135.

43 Tamtéž.

44 „... not irreligious so much as inhuman.“ - Tamtéž, str. 68.

45 SMITH, W. C., *Towards a World Theology*, str. 53.

46 SMITH, W. C., *Towards a World Theology*, str. 53.

47 Tamtéž, str. 52.

48 „Men and women have not been human, and then Buddhist, Hindu, Muslim, rationalist-humanist, or whatever, in addition. Rather, there has been a Jewish way of becoming human, a Hindu way, a Greek-metaphysics way, a Christian way.“ - Tamtéž, str. 53.

49 SMITH, W. C., *Faith and Belief*, str. 138.

Toto pojetí a - můžeme říci - tato víra v základní duchovní jednotu lidstva, k níž se Smith výslovně přiznává,⁵⁰ je samozřejmě velmi povzbuzující pro mezináboženský dialog. Bylo by ovšem naivní předpokládat, že víra ve Smithově výkladu je sama o sobě pouze kladnou veličinou. Není možné ji považovat za stejnou ve všech případech a jakkoli ji idealizovat či přímo zbožšťovat. Smith upozorňuje, že „historie člověka je také znetvořena vyloženými tupostmi, případy rigidity a fanatismu víry“.⁵¹

Pocítit podobnost v oblasti víry a zakusit vědomí společného lidství také v žádném případě neznamená vzdát se příslušnosti k vlastní duchovní tradici. „Nemyslím to tak,“ říká Smith, „že křesťané přestanou být křesťanští nebo muslimové muslimští. To, co myslím, je, že křesťané se jako křesťané účastní náboženské historie lidstva, muslimové jako muslimové, židé jako židé, hinduisté jako hinduisté, buddhisté jako buddhisté.“⁵² A účastník mezináboženského dialogu nemusí být stejný vizionář jako Smith, aby si spolu s ním uvědomil, že „nakonec existuje jediná komunita, ta, do níž vím, že skutečně patřím, a to je komunita celého světa a celé historie, komunita lidstva.“⁵³ Rozhovor vedený jakoby zvnitřku této komunity pak pochopitelně poskytuje větší možnosti porozumění a kromě jiného také ulehčuje zásadu, podle níž je - řečeno Smithovými slovy - „správné a vhodné se při interpretaci víry jiných lidí stejně jako své vlastní snažit vidět ji v její nejlepší a nejvyšší podobě.“⁵⁴

Shrnutí

Můžeme tedy shrnout tři podněty k mezináboženskému dialogu, které poskytuje religionista W. C. Smith takto: tím, že Smith zpochybňuje oprávněnost západního abstraktního konceptu náboženství, motivuje k rozpoznání, že do dialogu

---

50 SMITH, W. C., *Questions of Religious Truth*, str. 60.

51 „... the history of man has also been disfigured by the arrant stupidities, rigidities, fanaticism of faith.“ - SMITH, W. C., *Faith and Belief*, str. 131.

52 „I do not mean that Christians will cease to be Christian, Or Muslims Muslim. What I mean is that Christians will participate, as Christians, in the religious history of humankind; Muslims will participate in it as Muslims, Jews as Jews, Hindus as Hindus, Buddhists as Buddhists.“ - SMITH, W. C., *Towards a World Theology*, str. 44.

53 „For, ultimately, the only community there is, the one to which I know I truly belong, is the community, world-wide and history-long, of humankind.“ - Tamtéž.

54 „... it is legitimate and proper, in interpreting other men's faith as in one's own, to try to see it at its best and highest.“ - SMITH, W. C., *Faith of Other Men*, str. 62.

vstupujeme nikoli s náboženstvím, ale s osobností, s člověkem, který osobní vírou participuje na uchování a rozvíjení jedné z duchovních tradic. Tento dialog tak vlastně není mezináboženským dialogem, ale dialogem dvou osobností s osobní vírou. - Na rovině osobní víry je možné překonat koncept „jiného náboženství“ a nalézat překvapivé shody, které mohou umožnit, aby partneři pocítili, že společně sdílejí lidství a že je duchovní život ve skutečnosti nerozděluje, ale spojuje. - Vědomí sdíleného lidství vybízí ke snaze o vcítění. V mezináboženském dialogu nejsou důležité jen přesné znalosti forem, v nichž je náboženský život obsažen, ale i porozumění tomu, jakou roli tyto formy hrají pro jednotlivé osoby, které jich používají k vyjádření své víry. Tohoto porozumění je podle Smithe možno dosáhnout metodou imaginativního vcítění.

■

Zdeněk Vojtíšek: *Inspiring contribution of Wilfred Cantwell Smith to the praxis of inter-religious dialogue*

The goal of this article is to suggest three areas of possible contribution of Wilfred Cantwell Smith, a Canadian religious studies scholar, to inter-religious dialogue. The first is derived from Smith's critique of the notions "religion" and "religions" (such as "Hinduism", "Buddhism" etc.) as abstract theoretical constructs not corresponding with spiritual life of individuals. In religious studies as well as in interreligious dialogue, these misleading concepts might be replaced by two related concepts, called "personal faith" and "cumulative tradition". Having these two concepts in mind, the partner in the interreligious dialogue can be viewed not as an adherent of a "religion", but as a person with his or her own living faith, that is being nourished by the tradition and that, at the same time, enriches that tradition. This approach seems to bring a lot of consequences that can help to deepen interfaith dialogue.

The second possible contribution of W. C. Smith to interreligious dialogue is connected with his method of imaginative sympathy. This method, being used in the interreligious dialogue as a means of mutual understanding, enables the participants in dialogue to cross the borders of each other's religion and stand in the shoes of each other's partner. This proves especially fruitful when considering religious symbols since they cannot be understood properly by an outsider who takes no care to adopt the insider's way of seeing them and of seeing reality through them.

The last contribution of Smith to interreligious dialogue mentioned here is his understanding of the term "faith". Faith, defined as "existential engagement", is seen as a universal quality enabling men to become fully human. Each religious tradition can be conceived as a way of becoming human under given local conditions. Persons of different faith can therefore be aware of common participating in the world-wide and history-long community. Of course, this awareness does not mean neglecting or even refusing one's own tradition.